

دستور کار کارگاه برنامه‌نویسی پیشرفته

جلسه دوم

مفاهیم کلاس و شیء

مقدمه

در این جلسه قرار است تا با مفاهیم کلاس و شیء، تفاوت این دو و نحوه برنامه‌نویسی شیء‌گرا با جاوا آشنا شویم. در برنامه‌نویسی شیء‌گرا، مفاهیم همانند زندگی واقعی هستند. یک شیء که می‌تواند هر چیزی باشد (مثلا یک دانشجو)، تعدادی ویژگی مخصوص به خود دارد (مثلا یک دانشجو، با ویژگی‌های نام، نام خانوادگی، شماره دانشجویی و موجودی حساب کاربری مشخص می‌شود). همچنین یک شیء می‌تواند عملیاتی انجام دهد (مثلا یک دانشجو می‌تواند در یک کارگاه ثبت‌نام کند، یا موجودی حساب خود را افزایش دهد). همان‌طور که می‌بینید، دانشجوهای مختلف ویژگی‌های مختلفی دارند و در آن واحد می‌توانند عملیات مختلفی مستقل از یکدیگر انجام دهند؛ ولی همه آنها در ویژگی‌ها و عملیاتی که می‌توانند انجام دهند، مشترکند. یک کلاس در برنامه‌نویسی شیء‌گرا، ویژگی‌ها و عملیات کلی مشترک بین شیء‌ها را تعریف می‌کند. برای اینکه بهتر متوجه این موضوع و تفاوت‌های آن شوید، تمرین‌های این جلسه را به دقت انجام دهید.

نکات آموزشی

در برنامه‌نویسی شیء‌گرا همانند برنامه‌نویسی ساخت‌یافته از مفاهیم متغیرها، تابع‌ها (که در اینجا متد^۱ گفته می‌شوند)، دستورات شرطی و حلقه‌ها، انتساب‌ها و عملگرهای ریاضی و منطقی استفاده می‌شود. این مفاهیم را در درس مبانی برنامه‌نویسی یاد گرفته‌ایم و در دستور کار اول نیز یادآوری شده بود.

برای اینکه کدهایمان خوانا باشند، به نحوه تعریف کلاس‌ها، شیء‌ها، متدها، متغیرها، چینش متدها و متغیرها در یک کلاس و نحوه کامنت‌گذاری دقت کنید. تمام این موارد را با مثال خواهیم دید.

^۱ Method

مراحل انجام کار

به صورت مرحله به مرحله برنامه‌ای می‌نویسیم که کارگاه برنامه‌نویسی پیشرفته را شبیه‌سازی کند. همان‌طور که می‌دانید یک کارگاه از تعدادی دانشجو تشکیل شده است.

انجام دهید: با استفاده از کدهای زیر کلاس دانشجو را تعریف کنید:

```
/**
 * The Student class represents a student in a student
 * administration system.
 * It holds the student details relevant in our context.
 *
 * @author Ehsan
 * @version 0.0
 */
public class Student {
    fields

    constructors

    methods
}
```

در تعریف هر کلاس دو قسمت وجود دارد:

۱) Header: اطلاعات مربوط به کلاسی که تعریف می‌کنید را به شکل کامنت در بیرون از کلاس و در ابتدای فایل قرار دهید. این اطلاعات به شما کمک می‌کند تا برنامه‌ای خوانا داشته باشید و توسعه‌دهندگان دیگر نیز با خواندن این توضیحات، دیدی کلی از کلاسی که نوشتید به دست بیاورند. برای کامنت‌گذاری مانند زبان C، از `/* */` برای چند خط و `//` برای یک خط استفاده می‌کنیم. در صورتی که پیش از تعریف هر کلاس یا هر متد توضیحات مورد نظر را در بین `/**` و `*/` قرار دهید، اطلاعاتی را برای [JavaDoc](#) مربوط به یک کلاس تهیه کرده‌اید که می‌توانید توضیحات را در قالب یک فایل مرتب html مستندسازی کنید. در جلسه چهارم به طور مفصل درباره JavaDoc صحبت خواهیم کرد اما نکات ابتدایی آن را در این جلسه مطرح می‌کنیم. تعدادی از کلمات کلیدی که با `@` شروع شده‌اند، برای تولیدکردن JavaDoc کاربرد دارد. مثلاً عبارت `@author Ehsan`، در مستندسازی که به صورت خودکار تولید خواهد شد، نویسنده این کلاس را Ehsan ثبت می‌کند.

۲) تعریف کلاس: برای تعریف کلاس از کلمه کلیدی class استفاده می‌کنیم. کلمه سمت چپ آن یعنی public سطح دسترسی کلاس را مشخص می‌کند، فعلا کلاس‌هایمان را public تعریف می‌کنیم؛ به این معنا که همه کلاس‌های دیگر قادر هستند از آن استفاده کنند. کلمه سمت راست، اسم کلاس است. اسامی کلاس را به شکل "CamelCase" با حرف اول بزرگ تعریف می‌کنیم. محدوده کلاس هم با {} مشخص می‌شود. همان طور که می‌بینید بعد از فیلدها، constructor و متدها به ترتیب تعریف می‌شوند.

۱. فیلدها: ویژگی‌های مشترک بین دانشجوها را در این جا تعریف می‌کنیم. مثل نام، نام خانوادگی، شماره دانشجویی و نمره. فیلدها را این طور تعریف می‌کنیم: اول سطح دسترسی آن را با private مشخص می‌کنیم، در این صورت این متغیر فقط در محدوده کلاس Student قابل دسترسی است. بعد از آن نوع (type) آن مثلا int و در نهایت اسم آن را مشخص می‌کنیم. نام را به شکل camelCase با حرف اول کوچک تعریف می‌کنیم. برای خوانایی بیشتر کد همه فیلدها را همراه با کامنت توضیحات آن فیلد تعریف می‌کنیم.

```
public class Student {

    // the student's first name
    private String firstName;

    // the student's last name
    private String lastName;

    // the student ID
    private String id;

    //the grade
    private int grade;

}
```

یعنی کلمات به هم چسبیده هستند و حرف اول در کلمات میانی بزرگ نوشته می‌شوند. مثلا goodStudent.

۲. Constructor: اولین رویه‌ای^۳ است که بعد از ساختن یک شیء فراخوانی می‌شود و فیلدهای لازم را مقداردهی می‌کند و عملیات تعیین‌شده لازم دیگر را انجام می‌دهد.

```
/**
 * Create a new student with a given name and ID number.
 *
 * @param fName first name of student
 * @param lname Last name of student
 * @param sID student ID
 */
public Student(String fName, String lname, String sID){
    firstName = fName;
    lastName = lname;
    id = sID;
    grade = 0;
}
```

با استفاده از @param در کامنت قبل از constructor، شرح تک تک پارامترهای ورودی به آن را مشخص می‌کنیم. constructor را با سطح دسترسی public و بدون نوع خروجی و همنام با نام کلاس تعریف می‌کنیم. در ابتدای تعریف هر شیء از جنس Student، نام، نام خانوادگی و شماره دانشجویی دریافت می‌شود و فیلد مربوطه به هرکدام مقداردهی می‌شود. همچنین در این مثال، مقدار نمره به طور پیش‌فرض برای هی شیء از این جنس، صفر قرار می‌گیرد.

³ Procedure

۳. متدها: عملیاتی که شی‌های از جنس Student قادر به انجام آن هستند در این قسمت تعریف می‌شوند.

برای تعریف هر متد مانند تعریف تابع در C عمل می‌کنیم؛ با این تفاوت که در تعریف آن ابتدا سطح دسترسی آن متد را مشخص می‌کنیم. مثلاً public. همچنین برای متدهایی که خروجی دارند با @return اطلاعات مربوط به خروجی متد را برای تولید مستندات ثبت می‌کنیم. اگر نیاز است که از بیرون از کلاس به آن فیلدها دسترسی داشته باشیم، متدهای setter و getter را برای آنها تعریف می‌کنیم. مزیت این روش در آن است که اگر بخواهیم در مقدار دهی به یک فیلد محدودیتی ایجاد کنیم، می‌توانیم آن محدودیت را در متد set مربوط به آن پیاده‌سازی کنیم. مثلاً می‌خواهیم شماره دانشجویی یک رشته ۷ رقمی باشد نه بیشتر یا کمتر. اگر فقط فیلد مربوط را public تعریف کنیم، یک شی دیگر از بیرون می‌تواند به هر شکلی به آن مقداردهی کند که مورد نظر ما نیست!

انجام دهید: باتوجه به توضیحات قسمت قبل کلاس Student را کامل کنید.

```
/**
 * get the first name of student
 * @return firstName field
 */
public String getFirstName() {
    return firstName;
}

/**
 * @param firstName set first name of a student
 */
public void setFirstName(String fName) {
    firstName = fName;
}

/**
 * Print the student's Last name and ID number to the
 * output terminal.
 */
public void print() {
    System.out.println(lastName + ", student ID: "
        + id + ", grade: " + grade);
}
```

سپس کد زیر را در یک کلاس جدید تعریف کنید. پروژه خود را اجرا کنید و خروجی خود را تحلیل کرده به مدرس کارگاه ارائه دهید.

```
public class Run {
    public static void main(String[] args) {
        Student std1 = new Student("Ehsan", "Edalat", "9031066");
        Student std2 = new Student("Seyed", "Ahmadpanah", "9031806");
        Student std3 = new Student("Ahmad", "Asadi", "9031054");

        std1.print();
        std1.setGrade(15);
        std1.print();

        std2.print();
        std2.setGrade(11);
        std2.print();

        std3.print();
        std3.setFirstName("HamidReza");
        std3.print();
    }
}
```

همان‌طور که می‌بینید برای تعریف یک شیء (مانند خط سوم) این‌طور عمل می‌کنیم:

۱. ابتدا نوع شیء (نام کلاس) را تعیین می‌کنیم مثلاً Student
۲. یک نام برای شیء انتخاب می‌کنیم. نام باید بامفهوم باشد و مرتبط با کلاسی باشد که از آن شیء را می‌سازیم. نام را به شکل camelCase با حرف اول کوچک می‌نویسیم.
۳. با استفاده از کلمه کلیدی **new** و به دنبال آن نام کلاس شیء ساخته می‌شود.
۴. درون پرانتز باید پارامترهایی که برای Constructor آن کلاس تعریف کرده‌ایم را مقداردهی کنیم.

انجام دهید: کلاس Lab را مانند کد زیر پیاده‌سازی کنید. کد زیر پیاده‌سازی متدها و constructor و کامنت‌های مرتبط با آنها را در خود ندارد. این موارد باید پیاده‌سازی شوند. در کلاس Run که پیش از این پیاده‌سازی کرده بودید، یک شیء از جنس Lab بسازید و تعدادی دانشجو به آن enroll کرده و در نهایت متد print را فراخوانی کنید. متد print باید شامل اطلاعات دانشجویهای Lab و میانگین نمره‌های آنها باشد.

توجه! همان طور که می‌بینید در متد enrollStudent پارامتر ورودی از نوع Student است. یک متد از یک کلاس می‌تواند شیء ای از یک کلاس دیگر را به عنوان پارامتر ورودی دریافت کند.

فکر کنید: در مورد نحوه ارسال یک شیء به یک متد فکر کنید. این ارسال از جنس call-by-value است یا از جنس call-by-reference؟ با یک مثال درستی حدس خود را نشان دهید و به مدرس کارگاه نتیجه را گزارش دهید.

```
public class Lab {
    private Student[] students;
    private int avg;
    private String day;
    private int capacity;
    private int currentSize;
    public Lab(int cap, String d) {}

    public void enrollStudent(Student std) {
        if (currentSize < capacity) {
            students[currentSize] = std;
            currentSize++;
        } else {
            System.out.println("Lab is full!!!");
        }
    }

    public void print() {}
    public Student[] getStudents() {}
    public void setStudents(Student[] students) {}
    public int getAvg() {}
    public void calculateAvg() {}
    public String getDay() {}
    public void setDay(String day) {}
    public int getCapacity() {}
    public void setCapacity(int capacity) {}
}
```

اشکال‌زدایی

۱. دانشجویی متد print را به شکل زیر پیاده‌سازی کرده است. اشکال کد در کجاست؟

```
public void print() {
    for (int i = 0; i < students.size(); i++) {
        System.out.println("std fname: " + students[i].getFirstName()
            + " std id:" + students[i].getId()
            + " std grade:" + students[i].getGrade());
    }
    System.out.println("Lab AVG:" + avg);
}
```

۲. با هماهنگی با مدرس کارگاه، کد پیاده‌سازی شده یکی دیگر از افراد کلاس را با توجه به نکات زیر ارزیابی کنید:

- کامنت‌گذاری مناسب و به‌جا برای فیلدها، متدها و constructorها و رعایت نکات مربوط به JavaDoc
- پیاده‌سازی درست کلاس‌ها و متدهای هر یک و آزمون درستی عملکرد آنها
- نحوه درست نام‌گذاری برای کلاس‌ها، متدها و فیلدها

انجام دهید:

می‌خواهیم شبیه سازی کلاس کارگاه را به دانشکده تعمیم دهیم. جزئیاتی که در مورد این شبیه‌سازی در دانشکده ما وجود دارد را ابتدا بر روی کاغذ بیاورید و در مورد آن با مدرس کارگاه مشورت کنید. سپس کلاس‌هایی که به آنها رسیده‌اید را پیاده‌سازی کنید. برای بررسی درستی کدهای خود کلاس Run مناسب پیاده‌سازی کنید. در انتها کد خود را به مدرس کارگاه ارائه دهید.